

TRADITIONELE KENNIS ZOU KENNISDRAGERS MEER MOETEN OPLEVEREN

Door Audry Wajwakana

Het Surinaamse binnenland herbergt een schat aan geneeskrachtige planten. Generaties lang bouwen marrons en inheemsen expertise op over kruiden, bomen en natuurlijke geneeswijzen. Die kennis vormt de basis voor producten als kwasibita, krappaolie en sangrafu, die vanwege hun heilzame werkingen ook internationaal belangstelling trekken. Toch profiteren de gemeenschappen die deze kennis ontwikkelden nauwelijks van die economische opbrengst. Econometrist, onderzoeker en slavernij-deskundige Hugo Esseboom ziet daarin een erfenis van het koloniale verleden én een gemiste kans voor Afro-Surinaams en Inheems ondernemerschap.

“De tot slaafgemaakte Afrikanen kwamen niet met lege handen. Ze brachten kennis van natuurgeneeskunde mee, maar daar zwijgt iedereen over.” Dat stilzwijgen heeft niet alleen gevolgen voor de waardering én erkenning van marrons en inheemse kennis, maar ook voor de economische positie van de gemeenschappen die haar al generaties lang in stand houden.

AFRO Magazine

De economische keten begint in het bos, waar kennisdragers weten welke planten geneeskrachtige eigenschappen hebben en hoe die kunnen worden toegepast. Via gidsen en tussenhandelaren komt die kennis terecht bij buitenlandse onderzoekers en de farmaceutische industrie. Medicinale planten worden vaak tegen lage prijzen ingekocht, soms zelfs zonder vergoeding meegenomen en vervolgens geëxporteerd. Ook wanneer buitenlandse onderzoekers samenwerken met de Anton de Kom Universiteit van Suriname (AdeKUS), is niet duidelijk welke afspraken worden gemaakt over erkenning, eigenaarschap en winstdeling. “Zijn er transparante en verifieerbare protocollen die voorkomen dat traditionele kennis of biologisch materiaal zonder duidelijke voorwaarden het land verlaten?”

De grootste economische winst belandt uiteindelijk bij internationale farmaceutische en cosmetische bedrijven, commerciële tussenhandelaren, westerse onderzoeksinstituten en musea.

De Marron- en Inheemse gemeenschappen die deze kennis generaties lang hebben opgebouwd en doorgegeven, profiteren daar nauwelijks van. “En als ze al iets verdienen, dan is het peanuts.”

Voor Esseboom is dat geen toevallige ontwikkeling. De kennis die de Afrikanen meebrachten en die zich in Suriname verder ontwikkelde in wisselwerking met Inheemse kennis wordt eeuwenlang afgedaan als folklore of volksgeloof. Pas wanneer diezelfde kennis binnen wetenschappelijke en commerciële systemen wordt toegepast, krijgt zij economische waarde. Kwasibita (*Quassia amara*) is een voorbeeld. Esseboom verwijst naar een Frans onderzoeksinstituut dat een extract uit de plant ontwikkelde voor malariaonderzoek, wat uiteindelijk leidde tot een Frans patent. Hij schrijft de kennis over het gebruik van de plant toe aan de 18e-eeuwse Surinaamse genezer en Marronleider Kwasi, naar wie de geneeskrachtige plant ook is vernoemd.

*Help mee aan Surinames
eerste natuurgeneeskundig
laboratorium voor
onderzoek, bescherming en
behoud van traditionele
kennis.*

Omdat het onderzoek plaatsvond in het Amazonegebied van Frans-Guyana, kwamen de juridische rechten en opbrengsten daar terecht. In maart 2015 verleende het Europees Octrooibureau (EOB) het patent officieel aan het Institut de recherche pour le développement (IRD). “Suriname werd in dit proces juridisch volledig genegeerd, omdat westerse patenten enkel ‘nieuwe, chemische geïsoleerde uitvindingen’ beschermen en geen historische, grensoverschrijdende volkskennis erkennen.”

Esseboom ziet kwasibita niet als een uitzondering. Ook producten als krappaolie, sangrafu en neem beschikken over economisch potentieel. De uitdaging ligt niet alleen in de bescherming van de planten, maar vooral in de bescherming van de traditionele kennis die eraan ten grondslag ligt. Esseboom ziet juridische bescherming als de sleutel om de positie van kennisdragers te versterken. Hij wijst op instrumenten als geografische herkomstbescherming, licentieovereenkomsten, patenten en benefit-sharing, waarbij bedrijven vooraf afspraken maken over toestemming, eigenaarschap en een eerlijke verdeling van opbrengsten.

Dat sluit aan bij het Nagoya Protocol van de Verenigde Naties, dat regels bevat voor het gebruik van genetische bronnen en traditionele kennis. Suriname heeft het protocol ondertekend, maar de uitvoering is nog niet volledig geregeld. Ook de zogeheten OTIMSI-wet, die de ontwikkeling van een industrie rond traditionele en integratieve geneeskunde moet ondersteunen, wacht nog altijd op volledige invoering.

Esseboom wijst erop dat discussies over grondenrechten een belangrijke rol spelen, maar vindt dat delen van de wetgeving al eerder in werking zouden kunnen treden, zoals erkenning van de kennisdragers. Internationaal ziet hij dat bescherming wel degelijk mogelijk is. In India, China, Peru en Zuid-Afrika is traditionele kennis juridisch verankerd en worden kennisdragers beter beschermd.

“China erkent sommige merken en licenties als ‘staatsgeheim’, omdat traditionele mengsels vaak niet voldoen aan de westerse eisen voor een nieuw patent. Dat zegt genoeg.”

Tegelijkertijd erkent Esseboom dat elke gemeenschap eigen regels en opvattingen kent over geld, eigendom en kennisdeling. Daarom pleit hij voor een raamwerk dat samen met de kennisdragers wordt ontwikkeld, in plaats van oplossingen die van buitenaf worden opgelegd. “Kennis over natuurgeneeskunde en de productiefactoren, ‘het bos’, zijn materieel én immaterieel erfgoed”, benadrukt hij.

Esseboom werkt, samen met cultuursensitief verbinder en expert in tribale uitvaarten Mariska de Jong, aan een onderzoeks- en actieprogramma rond Afro-Surinaamse medische en natuurgeneeskundige kennis. Centraal staat de oprichting van een kennisinstituut waarin traditionele kennis en wetenschap samenkomen. Het instituut moet kennis documenteren, juridisch beschermen en de economische positie van de kennisdragers versterken. “Bewoners van het binnenland, dus zowel Marrons als Inheemsen krijgen daarin een prominente rol. Zij blijven eigenaar van hun kennis, praten mee over contracten en winstdeling en nemen deel aan de besluitvorming.” Daarbij ziet hij ook een bijzondere positie voor Marron- en Inheemse vrouwen, die binnen veel gemeenschappen de kennis over geneeskrachtige planten van generatie op generatie doorgeven.

Voor Esseboom draait de discussie uiteindelijk niet alleen om planten, maar om mensen. De kennis van het binnenland is erfgoed dat generaties lang is opgebouwd en doorgegeven. “Biopiraterij moeten we niet willen.” Esseboom verwacht dat de economische waarde van traditionele kennis de komende tien jaar wereldwijd van circa 230 miljard naar 400 tot 600 miljard Amerikaanse dollar zal groeien. Juist daarom moeten de gemeenschappen die deze kennis generaties lang hebben opgebouwd en doorgegeven, ook delen in die opbrengsten.